

๗. อรหันตวคค

๑. ชีวกวตถุ¹

[๙๐] คตทฐิโน วิโสภสส วิปมุตตสส สพพิ
 สพพคณณปปหีนสส ปริฬาโห น วิชชติ.

๒. มหาภสสप्तเถรวตถุ

[๙๑] อุกฤษณชุตติ สติมนโต น นิเกเต รมนติ เต
 หัสสา พลลลหิตวา โอกโมกข์ ชนติ เต.

๓. เพพฐจสีตเถรวตถุ

[๙๒] เยส สนนิจโย นตถิ เย ปริยญาตโกชนา
 สุกถโต อนิมิตโต จ วิโมกโข เยส โคจโร
 อากาเสว สกุนตานัง คติ เตส ทุรนนยา.

๔. อนรุทตเถรวตถุ

[๙๓] ยสสาสวา ปริกชีณา อาหาเร จ อนิสสิโต
 สุกถโต อนิมิตโต จ วิโมกโข ยสส โคจโร
 อากาเสว สกุนตานัง ปทนต์สส ทุรนนย.

๕. มหาภจจันตเถรวตถุ

[๙๔] ยสสินทฐิยานิ สมถคตานิ
 อสสา ยถา สารธินา สุกถตา
 ปหีนมานสส อนาสวสส
 เทวาปิ ตสส ปิทยนติ ตาทิโน.

¹ ฉ.ม. ชีวกปฬหาวตถุ; พระไตรปิฎกบาลีและพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มจร. เล่ม ๒๕

๖. สารีปุตตตเถรวตถุ

- [๙๕] ปจวิสม โน วิรุชฌติ
อินทขีลูปโม^๒ ตาทิ สุพพโต
รหโหว อเปตกททโม
สัสารา น ภวานติ ตาทิโน.

๗. โกสมพิวาสีตีสตเถรสามเณรวตถุ

- [๙๖] สนตฺ ตสฺส มนฺ โหติ สนตา วาจา จ กมฺม จ
สมมทญฺญา วิมุตตสฺส อุปสนตสฺส ตาทิโน.

๘. สารีปุตตตเถรวตถุ

- [๙๗] อสฺสทโธ อกตญฺญ จ สนธิจเฉโท จ โย นโร
หตาวกาโส วนฺตาโส ส เว อุตตมโปริโส.

๙. ขทิวรณิยเรวตตเถรวตถุ

- [๙๘] คาเม วา ยทิ วารญฺเณ นินฺเน วา ยทิ วา ถเล
ยตถ อรหนโต วิหรนฺติ ตํ ภูมิจรามณฺยยกํ.

๑๐. อณฺณตริตถิวตถุ

- [๙๙] รณฺณิยานิ อรณฺณานิ ยตถ น รณฺณี ชโน
วิทราคา รณฺณสนฺติ น เต กามคเวสีโน.
อรหนตวคฺโค สตตโม.
-

^๒ ฉ.ม. อินทขีลูปโม

๗. อรหันตวรรค
หมวดว่าด้วยพระอรหันต์

๑. ชิวกวัตถุ

เรื่องหมอชิวก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่หมอชิวก ดังนี้)

[๙๐] ผู้บรรลุนิพพานแล้ว^๓
ไร้ความโศก หลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวง^๔
ละกิเลสเครื่องร้อยรัด^๕ได้หมด ย่อมไม่มีความเร่าร้อน

๒. มหากัสสปเถรวัตถุ

เรื่องพระมหากัสสปเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๙๑] ผู้มีสติ หมั่นประกอบความเพียร^๖
ไม่ติดใจที่อยู่ ละความห่วงอาลัยไป
เหมือนหงส์ละเปลือกตมไป ฉะนั้น

^๓ ผู้บรรลุนิพพานแล้ว หมายถึงพระชินาสพผู้ถึงที่สุดแห่งสังสารวัฏ (จุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๙๐/๔๔๖)

^๔ ธรรมทั้งปวง หมายถึงธรรมทั้งหลายมีชั้น ๕ เป็นต้น (จุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๙๐/๔๔๖)

^๕ กิเลสเครื่องร้อยรัด หมายถึงกิเลส ๔ อย่าง คือ (๑) อภิชฌา ความเพ่งเล็งอยากได้ของคนอื่น (๒) พยาบาท ความคิดร้ายผู้อื่น (๓) สัตถ์พตปรามาส ความถือมั่นศีลและวัตร (๔) อิหังสัจจจาณินเวส ความถือมั่นว่านั่นเท่านั้นจริง (จุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๙๐/๔๔๖) และดู จุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒๙/๑๑๙)

^๖ ผู้มีสติ หมั่นประกอบความเพียร ในที่นี้หมายถึงพระชินาสพผู้มีสติโพบูลย์ หมั่นประกอบในคุณธรรมมีฉันทและวิปัสสนา เป็นต้น ที่ตนได้บรรลุแล้วโดยการนึก การเข้า การออก การอธิษฐาน และการพิจารณา (จุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๙๑/๔๔๙)

๓. เพ็ญฐีสถิเถรวัตถุ

เรื่องพระเพ็ญฐีสถิเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๙๒] ผู้ไม่มีการสังสม^๗
กำหนดรู้อาหารก่อนแล้วจึงบริโภค
มีสุญญตวิโมกข์^๘ และอนิมิตตวิโมกข์ เป็นอารมณ์
ไม่ทิ้งทางไว้ให้เป็นที่รู้ได้
เหมือนนกไม่ทิ้งทางไว้ในอากาศ ฉะนั้น

๔. อนุรุทธเถรวัตถุ

เรื่องพระอนุรุทธเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๙๓] ท่านผู้สิ้นอาสวะแล้ว ไม่ติดในอาหาร
มีสุญญตวิโมกข์ และอนิมิตตวิโมกข์ เป็นอารมณ์
ไม่ทิ้งร่องรอยไว้ให้เป็นที่รู้ได้
เหมือนนกไม่ทิ้งร่องรอยไว้ในอากาศ ฉะนั้น^๙

๕. มหากัจจายนเถรวัตถุ

เรื่องพระมหากัจจายนเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๙๔] ผู้ได้ฝึกอินทรีย์^{๑๐}ให้สงบได้
เหมือนม้าที่นายสารถีฝึกดีแล้ว
ผู้นั้นย่อมละมานะได้ ไม่มีอาสวะ คงที่
แม้ทวยเทพทั้งหลายก็รักใคร่

^๗ การสังสม มี ๒ อย่าง คือ (๑) กัมมสันนิยยะ การสังสมกรรมคือกุศลและอกุศล (๒) ปัจจัยสันนิยยะ การสังสมปัจจัย ๔ (ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๙๒/๔๕๐)

^๘ สุญญตวิโมกข์ หมายถึงสภาวะที่หลุดพ้น เพราะว่างจาก ราคะ โทสะ โมหะ, อนิมิตตวิโมกข์ หมายถึงสภาวะที่หลุดพ้น เพราะไม่มีนิमित คือ ราคะ เป็นต้น, ในคาถาที่ ๙๒-๙๓ นี้ หมายถึงถึงอัปปณิหิตวิโมกข์ ได้แก่ สภาวะที่หลุดพ้น เพราะไม่มีที่ตั้งคือกิเลสมีราคะเป็นต้นด้วยวิโมกข์ทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นชื่อของนิพพาน (ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๙๒/๔๕๑)

^๙ ดูเทียบ ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๙๒/๓๔๙

^{๑๐} อินทรีย์ หมายถึงตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ (ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๙๔/๔๕๕)

๖. สาริปุตตเถรวัตถุ

เรื่องพระสาริปุตรเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๙๕] ภิกษุผู้คงที่มีวัตรงาม
 ไม่ยินดียินร้าย เสมอด้วยแผ่นดิน
 เปรียบด้วยเสาเชื่อน
 (มีใจผ่องใส) เหมือนห้วงน้ำไร้เปือกตม
 สังสารวัฏย่อมไม่มีแก่ผู้เช่นนั้น

๗. โกสัมพีวาสิตีสถเถรสามเณรวัตถุ

เรื่องสามเณรของพระติสสเถระชาวเมืองโกสัมพี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระติสสเถระชาวเมืองโกสัมพี ดังนี้)

[๙๖] ผู้หลุดพ้นเพราะรู้ชอบ ผู้สงบ ผู้คงที่
 ย่อมมีมโนกรรมที่สงบ วชิกรรมที่สงบ กายกรรมที่สงบ

๘. สาริปุตตเถรวัตถุ

เรื่องพระสาริปุตรเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุผู้อยู่ในป่า ๓๐ รูป ดังนี้)

[๙๗] นรชนใด ผู้ไม่ต้องเชื่อใคร¹¹
 รู้จักนิพพานที่ปัจจัยอะไรปรุงแต่งไม่ได้
 ตัทรอยต่อ¹²แห่งการเกิดใหม่
 ทำลายโอกาส¹³แห่งการท่องเที่ยวไปในสงสาร
 คายความหวังแล้ว นรชนนั้นแล เป็นบุรุษสูงสุด¹⁴

¹¹ **ไม่ต้องเชื่อใคร** ในที่นี้หมายถึงรู้แจ้งธรรมอย่างประจักษ์ชัดด้วยตนเอง ไม่ต้องรอสดับธรรมจากผู้อื่น (ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๙๗/๔๖๒, ขุ.ม.อ. (บาลี) ๘๘/๓๓๙-๓๔๑)

¹² **รอยต่อ** หมายถึงวัฏฏสนธิ (รอยต่อคือวัฏฏะ) สังสารสนธิ (รอยต่อคือสงสาร) (ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๙๗/๔๖๒)

¹³ **ทำลายโอกาส** หมายถึงทำลายโอกาสที่จะเกิดอีกได้ เพราะสิ้นเชื้อพันธุ์คือกุศลกรรมและอกุศลกรรม (ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๙๗/๔๖๒)

¹⁴ **ดูเทียบ** ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๘๘/๒๗๕

๙. ขทิวรณียเรวตเถรวัดถุ

เรื่องพระเรวตเถระผู้อยู่ในป่าไม้ตะเคียน

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่นางวิสาขามิคารมาตา ดังนี้)

[๙๘] พระอรหันต์ทั้งหลายอยู่สถานที่ใด
คือ จะเป็นบ้านก็ตาม ป่าก็ตาม ที่ลุ่มก็ตาม ที่ดอนก็ตาม
สถานที่นั้น เป็นรมณียสถาน¹⁵

๑๐. อัญญตริตถิวัดถุ

เรื่องหญิงคนใดคนหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุรูปหนึ่ง ดังนี้)

[๙๙] ท่านผู้ปราศจากราคะทั้งหลาย
จะยินดีป่าทั้งหลาย อันนารีนรมย์
ที่ชนผู้แสวงหากามไม่ยินดี
เพราะท่านเหล่านั้นไม่แสวงหากาม¹⁶

อรหันตวรคที่ ๗ จบ

¹⁵ ในคาถานี้มีนัยว่า แม้นในหมู่บ้านจะหาความสงบกายไม่ได้ก็จริง แต่พระอรหันต์ทั้งหลายก็ได้ความสงบใจ เพราะอารมณ์ทั้งหลายหาทำจิตของท่านให้หวั่นไหวได้ไม่ ดังนั้น ที่ไหนก็ตามย่อมเป็นที่พระอรหันต์อยู่ได้ และที่นั้นย่อมเป็นสถานที่ รีนรมย์ (ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๔/๗๒) และดูเทียบ ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๙๙๑/๕๒๓

¹⁶ ดูเทียบ ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๙๙๒/๕๒๓